

Sokan nem tudtak belenyugodni a ténybe, és szóbeszéd is járta, hogy a bécsi udvar megbízásából, fölbérelt gyilkos végzett vele. Zrínyi Miklós öccse, Péter a Wesselényi Ferenc vezette összeesküvés tagja lett, Bécs leleplezte a készülő tervet (kelepcébe csalni és elfogni Lipót császárt), s Péterrel hóhérpallos végzett. Az sem vigasz, hogy Zrínyi Péter lánya, Ilona I. Rákóczi Ferenc felesége lett, és fia, II. Rákóczi Ferenc is méltó folytatója lett Zrínyi Miklós örökségének. A reformkorban Kölcsey Ferencet, Vörösmarty Mihályt ihlették versírásra Zrínyi eszméi, és Kodály Zoltán is a *Zrínyi szózata* című kórusművében zenésítette meg a *Török áfium...* legszebb gondolatát: „Ne bántsd a magyart!... Az mi nemes szabadságunk az ég alatt sehol nincs, hanem Pannoniában... Itt győznöd vagy halnod kell... Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjuk más rendet dolgainknak, s egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók...”

Zrínyi Miklós Szigeti veszedelme

*Híremet nemcsak keresem pennámmal,
Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal.
Míg élek, harcolok az ottomán hóddal,
Vígán buríttatom haszám homujával.*
(Zrínyi Miklós)

A XVI. században a humanizmus és a reformáció nem a hitet tagadta meg, a hitéletnek új, ésszerűbb, polgári formáit hozta létre. A józanul gondolkodó hívő a reneszánsz harmóniájában önnön belső egyensúlyának kifejeződését vélhette felfedezni.

Az ellenreformáció, a XVI. század második felének katolikus megújulása hozta magával a barokk megszületését, melynek jellemzői: túldíszítettség, mozgalmasság, a szoboralakok kicsavart testtartása, a festményeken a ruházat omló, nyugtalan vonalú, a zenében a szólamok egymást űző, visszatérő vonulata. Az irodalomra a nagy kiterjedésű kompozíciók (epikus költemények, terjedelmes, szerteágazó mondatszerkezetek) jellemzőek. Szembeötlő a képek halmozása.

Az anyanyelvi elbeszélő költészetünk első hatalmas szintézise Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című eposza.

Zrínyi Miklós kiváló politikus, hadvezér, elhivatott költő, író, a barokk irodalom kiemelkedő alakja, aki felismerte azt, hogy a magyaroknak önerőből, maguknak kell kiűzniük a törököket, a központosított nemzeti királysággal megoldhatóak az ország problémái, ezért népszerűsítette Mátyás király alakját, állandó nemzeti hadsereget akart megteremteni a török ellen. Ezzel a gondolattal írta meg 1645–1646 között élete főművét, a *Szigeti veszedelem* című eposzát.

A szöveg nyomtatott, eredetije kézirásos. Elbeszélő költemény, eposz, 1566 strófa (a várostrom éve).

Az eposz kellékei: tárgymegjelölés, propozíció: Fegyvert s vitézt éneklek...; segélykérés, invokáció: Adj pennámnak erőt...; seregszemle, enumeráció: mindkét seregben bátor katonák; csodás elem, deus ex machina: a túlvilági seregek megjelenése.

Az eposz cselekményét legtömörebben Arany János foglalta össze: Szulimán, Isten végzéséből roppant haderővel jó Magyarország, közvetve az egész kereszténység ellen. A veszély, amely a hon fölött lebeg, iszonyatos, de ez a kis vár, egy elszánt, maroknyi nép, egy Isten választotta hős megtöri az ellen túlnyomó erejét, s önfeláldozásával megmenti a hazát.

A szöveg grammatikai kapcsolatait a mondatok tartalmi-logikai összefűzése, az alany és állítmány egyeztetése, valamint a birtokos személyjelek (régies formájukban) teremtik meg: *batalmát, haragját, teste, koronád, munkámat, pennámmal* stb.

Jelentéstani elem az eposz témája: Zrínyi Miklós dédapjának, a szigetvári hősnek 1566-os várvédelmét dolgozta föl. A költő a már legendássá vált védelmet a törökök és a magyarok, sőt a törökök és a keresztény Európa világméretű harcának sorsdöntő eseményeként ábrázolta, ezzel a témával eposzi magaslatra emelte.

„Egy esztendőben, sőt egy télben” — vallotta Zrínyi maga, mikor született a mű: 1645–46 telén. Előfeltevése: Magyarországon a török uralmának véget kell vetni, és a saját helyét is kijelöli. Klaniczay Tibor írta az eposzról: „Ha a magyarság felemelkedik arra a magaslatra, ahol a szigetvári magyar és horvát védők álltak, akkor a hódítók uralma végleg megpecsételődött.”

A szöveg világképe valóságos és elképzelt: Szigetvár 1566-os ostroma, Zrínyi Miklós várvédő harca, vitézeivel együtt hősi halála. A költő szerint a megromlott erkölcsű, az önzés, a viszálykodás, a hitetlenség bűnébe esett magyarságot Isten meg akarja büntetni, ezért szabadítja rá — a sátáni erőket is felhasználva —, a törököket. Megindul a hódító sereg, megkezdődik a vár ostroma, a végső küzdelem a túlvilági erők segítségével zajlik, a magyar sereg kitör a várból, hatalmas veszteséget okoz a törököknek, Zrínyi a szultánt is megöli, végül a magyarok lelkét az angyalok az égbe viszik.

„Fabulákkal kevertem a históriát” — vallotta Zrínyi, vagyis kitalált szerelmi és hősi epizódokkal, mitológiával egészítette ki a történelmet.

A szövegtípus: magyar nyelvű (latin címmel), régi, írott, érzelemkifejező, felhívó, szépirodalmi alkotás, eposz.

Stílusa is szépirodalmi. Az eposzban kötelező hexameteres formában, a históriás énekektől örökölt magyaros sorokban született a mű. Az eposz stílárís-nyelvi gazdagságát Vörösmarty Mihály dicsérte meg, nem alaptalanul, Zrínyi szóhasználatával kialakított képek, hasonlatok, jelzők egész barokkosan gazdag, színes nyelvhasználatát jeleníti meg a heroizmust, a hősi, gyakran véres eseményeket és a halált. Szembetűnő a hősi élet megkívánta testi és lelki erő megnyilvánulásait festő képek sokasága: szél, vihar, villámlás, mennydörgés, láng, zivatarnak ellenálló csúcs stb.

Az eposz szókincséről is maga Zrínyi nyilatkozott: „Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben...”, a törökök misziri vagy azimi kardot viselnek, zofrán (széken) ülnek és findsából (csészéből) isszák a kávé. Horvát kifejezések is megjelennek: Deli Vid mamuzt, azaz sarkantyút visel, a katonák dávorit (ének) énekelnek...

Barokkos, hiperbolikus túlzással megjelenített hasonlat: „Mint vizi óriás, bán gázol az vérben”, „Ily kegyetlenül jön oroszlány barlangjából”, „Kis eledel ily tűznek háromszáz pogány, / Ezeket levágja horvátországi bán”, „Halál formára jár bán törökök között, / Mint az lángos harap, ha nádiban ütközött, / Mint az sebes vizár, ha hegyből érkezett...” (Itt fogalmazhatjuk meg, hogy Zrínyi kiváló vezetője is vitézinek, erkölcsisége átsugárzik a védőkre, de mindenütt és fölött a hit bajnoka, „atleta Christi”, aki a kereszténységért és keresztény hazájának megmentéséért harcol.)

Zrínyi mondatainak szerkezete barokkos, hosszú, átgondolt, ritmikus körmondatok.

Jellemzőek az „epikus panellek”, mondattöredékek, amelyekkel a homéroszi eposzokban is találkozunk, pl. a halált több, mint ötvenféleképpen fejezi ki a mű. A szövegnek gyakran visszatérő elemei a népnyelvből, a népköltészetből átvett fordulatok: „Mint az lángos harap, ha nádba ütközött, / Mint az sebes vizár, ha hegyből érkezett: / Oly kegyetlenségben Zrini most öltözött.”

A szövegben túlsúlyban vannak az igék, ezért verbális stílusú, Zrínyi tudatosan szerkesztette szövegébe a szereplők egyenes beszédét.

Barabás Miklós: Zrínyi Miklós (1842)

Kölcsey Ferenc

Zrínyi második éneke

Te lásd meg, ó sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad.
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd, egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s végveszélybe dűl.

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Mellén kiket táplál vala;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Ön népe nem lesz védőfala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
Szent harcra nyitva várt az út,
S ti védőfalat körül nem vonátok;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat
Te rendelél áldást neki:
S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, ön gyermeki.
Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
S míg hamvokon majd átok űl,
Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
Szülötti bűnein leszáll;
Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
Az ősz apák sírhalminál.
És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblü nép;
S szebb arcot ölt e föld kies határa,
Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

1838
